

UOT 338.46

Rafael Sabir oğlu HÜSEYNOV
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin dissertantı

AQROBİZNES SAHƏSİNDƏ ELEKTRON XİDMƏTLƏRİN TƏTBİQİNİN BAZA ŞƏRTLƏRİ VƏ ÜSTÜNLÜKLƏRİ

Tədqiqatın məqsədi milli aqrobiznes sektorunda elektron xidmətlərin tətbiqinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası. Tədqiqat işində məntiqi ümumiləşdirmə, sistemli yanaşma, təhlil və sintez, induksiya və deduksiya metodlarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti elektron xidmətlərdən istifadənin genişləndirilməsi sayəsində aqrobiznes sferasında fəaliyyət göstərən subyektlərin təchizatçılara, satış bazarlarına və tərəfdaşlarına çıxışı zamanı vaxt və məsrəf itkilərinin əhəmiyyətli dərəcədə azaldılmasından ibarətdir. Bu həm də onların rəqabət qabiliyyətinin artmasını şərtləndirə bilər.

Tədqiqatın nəticələri. Tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki, milli aqrobiznes sektorunda elektronlaşma səviyyəsi qənaətbəxş deyil və bu göstəriciyə görə bank, təhsil və səhiyyə sistemlərindən geri qalır.

Tədqiqatın orjinallığı və elmi yeniliyi. Aqrobiznesin inkişaf amilləri və meyillərinə dair elmi nəzəri müddəalar ümumiləşdirilmiş, elektronlaşdırmanın tətbiqi zəruriliyi və imkanları qiymətləndirilmişdir. Məqalənin elmi yeniliyi əsasən kənd təsərrüfatında rəqəmsal dəyişikliklərin həyata keçirilməsinin baza şərtlərinin araşdırılması ilə bağlıdır. Məlum olmuşdur ki, hələlik aqrar sektor və inzibati-ərazi vahidləri zəruri biliklər və texnoloji baxımdan elektronlaşmaya tam hazır deyil.

Giriş

İqtisadiyyatın digər sahələrində olduğu kimi, aqro-ərzaq sektorunda da müəyyən problemlər mövcuddur. Həmin problemlər ilk növbədə milli və global xarakter almaqla, bütün səviyyələrdə istehsal və bölgünün qeyri-bərabərliyindən irəli gəlir. Göstərə bilərik ki, 2018-ci ildə dünya əhalisi 7,6 milyard nəfər olduğu halda, ilkin hesablamalara görə 2050-ci ilə qədər 9,6 milyard nəfəri ötcək ki, bu da ərzaq tələbatının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olacaq (UN DESA, 2017). Eyni zamanda mövcud təbii resurslar, o cümlədən şirin su və məhsuldar əkin sahələri də azalmaktadır. Hazırda istehsal narahatlıq doğuran yeganə amil deyil: bu gün bütün dünyada istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsulları kifayət qədərdir, lakin buna baxmayaraq 821 milyon insan hələ də aclıqdan əziyyət çəkir (FAO, 2018). Urbanizasiyanın sürətli inkişafı və s. bu kimi digər proseslər də qida məhsullarının istehsalı və istehlakı modellərinə güclü təsir göstərir.

Aqro-ərzaq sektoru məşğulluq və yaşayış səviyyəsinin təmin olunması baxımından çox vacibdir. Odur ki, dünyada 570 milyondan çox kiçik fermer təsərrüfatı vardır (Lowder et al., 2016). Aqro-ərzaq sektorunda isə dünya işçi qüvvəsinin 28 faizi çalışır (ILOSTAT, 2019). 2030-cu ilədək BMT-nin müəyyən etdiyi və aclığı aradan qaldırmağa yönəlmiş davamlı inkişaf sahəsindəki hədəflərə çatmaq üçün daha məhsuldar, səmərəli, davamlı, inklüziv, şəffaf və xarici təsirlərə davamlı ərzaq sistemlərinin qurulması tələb edilir (FAO, 2017 b, p.140). Bunu mövcud aqro-ərzaq sistemlərinin dəyişdirilməsi və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi ilə həll etmək mümkündür.

Aqrobiznes sahəsində sənaye inqilabı və rəqəmsallaşma. “Dördüncü sənaye inqilabı” (sənaye 4.0) bir sıra sektorlarda blokçeyn, əşya interneti, süni intellekt və analoji “inqilabi” yeniliklərin təsiri ilə müşayiət olunur. Aqro-ərzaq sektorunda mobil texnologiyaların, uzaqdan zondlama xidmətlərinin və verilənlərin bölüşdürülmə emalının yayılması kiçik sahibkarların məlumatlara, istehsalat resurslarına, bazara, maliyyə ehtiyatlarına və təlimlərə çıxışını genişləndirir. Rəqəmsal texnologiyalar kiçik fermer təsərrüfatlarının rəqəmsal aqro-ərzaq sistemlərinə inteqrasiya etmək üçün yeni imkanlar açır (USAID, 2018).

“Sənaye 4.0” terminindən ilk dəfə Almaniyada istehsal vasitələrinin və sənaye təyinatlı məhsullarının layihələndirilməsi, istehsalı, istismarı və texniki xidməti ilə əlaqədar istifadə edilmişdir (European Parliament, 2015a). Mobil rabitə inkişaf dövrünün növbəti hərəkətverici qüvvəsinin, ilk növbədə isə kənd icmalarının olacağı gözlənilir. Bu gün dünyanın ən yoxsul əhalisinin 20%-ni özündə cəmləşdirən inkişaf etməkdə olan ölkələrin 70% əhalisi mobil telefona sahibdir (World Bank, 2016). Bundan əlavə, dünya əhalisinin 40%-dən çoxunun İnternetə çıxışı var və inkişaf etməkdə olan ölkələrin kənd yerlərində yaşayan insanların ümumdünya şəbəkəsinə çıxışını təmin etmək üçün artıq çoxsaylı təşəbbüslər həyata keçirilmişdir (Dünya Bankı, 2016). Bununla belə, kənd təsərrüfatının və ərzaq istehsal-satış zəncirinin “rəqəmsallaşması” bir sıra çətinliklərlə müşayiət olunur ki, bunlara da laqeyd qalmaq olmaz. Ölkələr və sahələr, habelə yeni texnologiyaları fərqli şəkildə mənimsəyən şəxslər arasında rəqəmsal qırılmaların yaranmasına yol verməmək üçün dəyişikliklər ehiyatla edilməlidir. Kənd yerlərində olduğu kimi keçid iqtisadiyyatı olan ölkələrdə texniki infrastrukturun aşağı səviyyədə inkişafı, kompyuter biliklərinin, rəqəmsal bacarıqların aşağı olması və xidmətlərə çıxışın məhdud olması rəqəmsallaşma prosesindən geri qalma riskini artırır.

Digər tərəfdən də inkişaf etməkdə olan ölkələr müəyyən üstünlüyə malikdirlər ki, bu da özünü kənd təsərrüfatında dərhal rəqəmsal inqilaba qoşulmaqla köhnəlmiş aqro-ərzaq texnologiyalarından və modellərindən sıçrayışla istifadə etmək imkanlarını büruzə verir. İşin bu cür təşkili inzibati orqanlardan, beynəlxalq təşkilatlardan, aparıcı iş adamlarından və sadə insanlardan vəziyyəti dərinədən öyrənmələrini tələb edəcəkdir: çünki asan yolla getməklə problemlərin həllini aradan qaldırmaq olmaz. Ötən dövrdə başqa sahələrdə olduğu kimi kənd təsərrüfatı sahəsi də hər biri səmərəliliyi, məhsuldarlığı və gəlirliliyi əlçatmaz səviyyələrə gətirən bir neçə inqilab yaşamışdır. Odur ki, qarşıdan gələn növbəti onillər üçün bazarda “kənd təsərrüfatında rəqəmsal inqilabın” baş verəcəyi proqnozları verilir. Bu da aqrar sektorun dünya əhalisinin gələcək ehtiyaclarını ödəməsinə böyük təkan verəcəkdir.

Rəqəmsallaşma aqro-ərzaq zəncirinin bütün pillələrində ardıcıl dəyişikliklərə səbəb olur. Sistemin hər hansı bir elementinin, o cümlədən resursların optimallaşdırılması, fərdi yanaşma, məntiqlilik və s. prinsiplərinə əsaslanmaqla idarə oluna bilər. Verilənlərə əsaslanan hiperqoşulma vasitəsilə sistem real vaxt rejimində çalışa bilər. İstehsal-satış zəncirlərində kənd təsərrüfatı torpaqlarını, bitkiləri və heyvanları tam şəkildə izləmək, koordinasiya etmək və onları idarə etmək üçün optimal modelləri yaratmaq mümkün olacaqdır. Rəqəmsal kənd təsərrüfatı yüksək məhsuldarlıq, proqnozlaşdırılma imkanı və iqlimi dəyişdirə biləcək dəyişikliklər də olmaqla, dəyişikliklərə uyğunlaşma qabiliyyətinə xas olan yeni sistemlər yaradacaqdır. Bu da öz növbəsində, iqtisadi səmərəlilik və dayanıqlı inkişaf səviyyəsinin artırılmasına, bir sözlə, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə böyük töhfələr verəcəkdir.

Davamlı inkişaf sahəsindəki hədəf kontekstində rəqəmsal kənd təsərrüfatında ünsiyyəti genişləndirməklə və əhatəliliyi artırmaqla sosial və mədəni nemətləri, istifadə olunan resursları optimallaşdırmaqla və iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmaqla məhsuldarlığın artması, vəsaitlərin daha səmərəli xərclənməsi və bazar imkanlarından istifadə sayəsində iqtisadi nemətləri təmin edilə bilər.

Aqro-ərzaq sahəsində rəqəmsallaşmanın potensial üstünlükləri cəlbedici görünsə də, onların həyata keçirilməsi kənd təsərrüfatı istehsal sistemlərində, kəndli təsərrüfatlarında, icmaların həyatında və təbii ehtiyatların idarə edilməsində böyük dəyişikliklər tələb edir. Yuxarıda göstərilənlərə əsaslanaraq, potensial nemətlərin əldə olunmasına kompleks və sistemli şəkildə yanaşmaq lazımdır.

Aqro-ərzaq sektorunun rəqəmsallaşması kənd və şəhər əraziləri, gender qrupları arasında potensial faydaların qeyri-bərabər paylanması, gənclər və rəqəmsal biliklərə sahib olanlar arasında bərabərsizliyin yaranma riskini artırır. Şəhər yerlərində “rəqəmsal ekosistemlər” (resurslar, bacarıqlar, şəbəkələr) əksər hallarda kənd yerlərindən daha yaxşı inkişaf edir. Urbanizasiya, orta və varlı təbəqə nümayəndələrinin şəhərlərə axışması kimi qlobal tendensiyalar fonunda rəqəmsallaşma şəhər və kənd ərazilərində, gender qrupları arasında mövcud bərabərsizlikləri, gənclər və rəqəmsal

biliklərə sahib olanlar arasında bərabərsizliyi daha da ağırlaşdırma bilər ki, bunun nəticəsində kənd əhalisi rəqəmsal çevrilmə proseslərinə qoşulmaq imkanından məhrum ola bilər. FAO yeni rəqəmsal cəmiyyətin hamıya əlçatan olması, həmçinin hökumətlər və tərəfdaşlar arasındakı rəqəmsal fərqlərin aradan qaldırılması istiqamətində tədbirlər görür.

Kənd təsərrüfatında formalaşmış kontekstləri nəzərə almaqla, rəqəmsal dəyişikliklərin formalarını müəyyənləşdirəcək bir sıra şərtlər mövcuddur:

- Texnologiyaların istifadəsini təmin etməyə imkan verən minimum şərtlər toplusu: mövcudluq, qoşulma, maliyyə imkanları, kompyuter bilikləri, habelə rəqəmsal strategiyaları dəstəkləyən siyasi tədbirlər və proqramlar (elektron hökumət) kimi baza şərtlərini əhatə edir;
- Müşayiətedici (təminəedici) şərtlər - internetdən, mobil telefonlardan və sosial mediadan istifadə, rəqəmsal texnologiyalarla işləmək bacarığı, aqro-ərzaq sektorunda sahibkarlıq və innovasiya mədəniyyətinə dəstək (istedadlı şəxslərin inkişafı, hakatonlar, biznes inkubatorları və sürətli təhsil proqramları) kimi amillərlə bağlıdır.

Rəqəmsal dəyişikliklərin həyata keçirilməsinin baza şərtləri. Rəqəmsal texnologiyaların istifadəsi və müvafiq olaraq, aqro-ərzaq sektorunda rəqəmsal dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan bir sıra baza şərtlər mövcuddur. Həmin şərtlərə infrastruktur və qoşulma (mobil rabitə abunəçiləri, şəbəkə əhatə dairəsi, İnternetə çıxış, elektrik enerjisi təchizatı) mövcudluğu, maliyyə təminatı, təhsil səviyyəsi və institusional dəstək aiddir.

Rəqəmsal texnologiyalara çıxış təchizatçıları ilə əlaqə, məlumatın əldə edilməsi, istedadlı əməkdaşların işə cəlb olunması, strateji tərəfdaş mexanizmlərinin formalaşması, təhsil, maliyyə, hüquqi dəstək xidmətlərinə və xüsusilə də bazarlara və istehlakçılara çıxış baxımından kiçik fermer təsərrüfatlarına və digər kənd təsərrüfatı müəssisələrinə əhəmiyyətli üstünlüklər verə bilər. Lakin kənd yerlərində rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi müəyyən problemlərlə də müşayiət oluna bilər.

Hazırda bütün dünyada kənd əhalisi azalır, eləcə də onların təhsil və məşğulluq imkanları məhduddur. Eyni zamanda əsas informasiya texnologiyaları infrastrukturunu da daxil etməklə, bəzən infrastruktur çatışmazlığı müşahidə olunur. Bu da əsasən yerli ucqar kəndlərin əhalisi üçün səciyyəvidir. İnformasiya texnologiyaları infrastrukturunun qurulması ilə əlaqədar çəkilən xərclərin çoxluğu bəzən daha kasıb kənd yerlərində bu infrastrukturun qurulmasına əsas maneələrdən biridir. Bu özünü inkişaf etməkdə olan və ya az inkişaf etmiş ölkələrdə daha çox büruzə verir.

Rəqəmsallaşma dövründə mobil telefonlar və kompyuterlər də daxil etməklə, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT), bilik və məlumatlara çıxış yolumuzda inqilab yaratmış, sahibkarlıq fəaliyyətini və xidmətlərdən istifadəsini əsaslı şəkildə dəyişdirmişdir. Bununla birgə, həm ölkə daxilində, həm də ölkələr arasında əhəmiyyətli rəqəmsal fərqlər mövcuddur (European Parliament, 2015 b). Cəmi iyirmi il əvvəlki vəziyyətlə müqayisədə dünya ölkələri İKT və rəqəmsal şəbəkələrə çıxışın genişləndirilməsində ciddi irəliləyiş əldə etmişdir. Bir sıra inkişaf etmiş ölkələr sabit və mobil əlaqə vasitəsilə universal çıxışı yaxşılaşdırmış, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə mobil xidmətlərin artması ilə tərəqqiyə nail olunmuşdur. Bir çox ölkələrdə səhiyyə və təhsil sahəsində elektron xidmətlərdən istifadə olunmağa başlanmışdır. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə gəlirlərin aşağı olması, istifadəçi bacarıqlarının kifayət qədər olmaması və infrastrukturun formalaşmaması səbəbindən İKT-lərə giriş məhduddur və əhalinin bir hissəsi elektron xidmətlərdən istifadə edə bilmir (McKinsey & Co, 2014). Texniki innovasiya templərinin artması fonunda bu cür vəziyyət qeyd olunan ölkələrdə elektron hökumətin sonrakı inkişafını da ləngidə bilər.

Hökumətlər tərəfindən istifadə olunan lisenziyalaşdırma mexanizmi və ayrılan tezlik spektrinin səmərəliliyi özəl sektorun ucqar ərazilərdə mobil şəbəkələrin inkişafına investisiya qoyuluşuna cəlb olunmasında mühüm rol oynaya bilər. Aİ ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, telekommunikasiya sektorunun liberallaşması qoşulmanın genişlənməsinə kömək edir. Tezlik spektrinin səmərəli idarə edilməsi, həmçinin xərclərin aşağı olması mobil şəbəkə operatorlarını şəbəkənin genişləndirilməsinə təşviq edə bilər. Bu da İKT xidmətlərinə geniş çıxış verməklə son istifadəçilərin əhatə dairəsinin genişlənməsini təmin edir. Bir qayda olaraq, hökumət tərəfindən aqrar sektorda göstərilən elektron xidmətlər nəzərdə tutulandan ləng inkişaf edir.

Ayrılan tezlik spektri mobil şəbəkələrin və digər simsiz rabitə sektorlarının operatorlarına ayrılmış radiotezliklərin toplusudur (GSMA, 2019b). Bu gün kənd təsərrüfatı sahəsində elektron xidmətlər yalnız bir neçə ölkədə mövcuddur. İKT-nin kənd təsərrüfatında istifadəsinə üstünlük verən ölkələr, bir qayda olaraq, daha müsbət işgüzar mühiti və aqröz biznes üçün siyasi və tənzimləyici tədbirlərin olması ilə fərqlənir. Bəlkə də bu, İKT-nin istifadəsi ilə əlaqədardır, göründüyü kimi, bu vəziyyət təhsil səviyyəsindən və kənd təsərrüfatının ölkənin ÜDM-dəki payından asılı deyil [3, s. 54].

Hazırda inkişaf etmiş ölkələr milli səviyyədə kənd təsərrüfatının rəqəmsallaşması strategiyalarının həyata keçirilməsində aparıcı mövqeyə malikdir. Bir sıra hallarda aqro-ərzaq sektoruna xüsusi diqqət yetirilir və prioritet sahə kimi iqtisadiyyatın və cəmiyyətin daha geniş şəkildə dəyişməsinə yönəlmiş mövcud milli rəqəmsallaşma strategiyalarına inteqrasiya olunur. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə kənd təsərrüfatı sahəsindəki elektron xidmətlərin əksər hissəsi, bir qayda olaraq, elektron hökumət sistemləri və yaxud İKT strategiyaları çərçivəsində aqrar sektora ümumi məlumatların təqdim edilməsi, ilkin xəbərdarlıq və s. bu kimi əsas elektron xidmətlərin göstərilməsini nəzərdə tutan əsas hədəflərdəndir.

Rəqəmsal texnologiyalardan istifadə yaradılmış məlumatların emalı baxımından tənzimləyici tədbirlərə ehtiyac vardır. Məlumatların istifadəsi formatlarını və şərtlərini müəyyənləşdirən standartların olmaması, ilk növbədə, iri beynəlxalq şirkətlərin aqröz biznesin inkişafı üçün rəqəmsallaşma apardığı sahələrdə bərabərsizliyə gətirib çıxara bilər. Kənd təsərrüfatı sektorunda çalışan kiçik fermer təsərrüfatları və yerli sahibkarlar isə kənd və kənd təsərrüfatı ərazilərində sosial problemləri həll etmək məqsədilə rəqəmsal texnologiyaları tətbiq edir.

Əsas şərtlərlə yanaşı, kənd təsərrüfatının rəqəmsallaşmasına kömək edən bir sıra vacib amillər də mövcuddur. Bunlar arasında aşağıdakı üç əsas amili fərqləndirmək olar:

- fermerlər və kənd təsərrüfatı biliklərinin yayılması xidməti əməkdaşları tərəfindən internet, mobil və sosial şəbəkələrdən istifadə;
- kənd əhalisinin rəqəmsal texnologiyalardan istifadə etmək bacarıqlarına malik olması;
- rəqəmsal texnologiyaların və innovasiyaların tətbiqini təşviq edən mədəni mühitin olması [4, s. 82].

Yüksək sürətli internet bağlantısı və internetə çıxışı olan smartfonların yayılması ilə mobil tətbiqetmələr, sosial şəbəkələr, internet üzərindən səsli göndərilməsi (VoIP) və rəqəmsal platformalar kənd əhalisinin məlumatlara və xidmətlərə çıxışını artırmaq baxımından mühüm potensiala malikdir. Araşdırmalara görə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bir çox kiçik fermerlər hələ də rəqəmsal texnologiyalardan istifadə edə bilmir və ya onlardan istifadə etmək bacarıqlarına malik deyil.

“Rəqəmsal kənd təsərrüfatı ekosistemi”nin yaradılması fermerlərin və sahibkarların innovativ yanaşmaları mənimsəməsi üçün əlverişli mühit tələb edir. Bu gün kənd təsərrüfatının rəqəmsallaşması layihələri çərçivəsində maliyyələşmə artır və əməkdaşlıq genişlənir, startaplar beynəlxalq investorların və kütləvi informasiya vasitələrinin marağını cəlb etməyə başlayır [5, s. 256].

Bu prosesdə gənclər xüsusilə vacib rol oynayır. Çox vaxt kompyuter bilikləri və innovativ həllərdə potensialı olması gəncləri üstün edir. Rəqəmsal texnologiyalarla çalışmanın öyrədilməsi təhsil proqramlarına daxil edildikdə gənclər rəqəmsal vasitələrdən istifadə etmək imkanlarını daha tez mənimsəyir və onları yaratmaq bacarıqlarını əldə edirlər. Rəqəmsal innovasiyalardan istifadə kompyuter bilikləri və rəqəmsal texnologiyalarla işləmə vərdislərinin olması, eləcə də bu cür texnologiyaların mövcudluğu ilə müəyyən edilir. Rəqəmsal texnologiyaların imkanlarını aşkar etməyə imkan verən ən vacib amillərdən biri ilk növbədə internetə girişin olmasıdır. Bu gün dünya əhalisinin yarısı internetdən istifadə edir, lakin inkişaf etmiş ölkələrdə yaşayan istifadəçilərin payı qeyri-bərabər şəkildə bölünmüşdür. Hazırda İEOÖ-lərdə hər yeddi nəfərdən yalnız biri internetdən istifadə edir (ITU, 2016). Bundan əlavə, ayrı-ayrı ölkələrin fərdi xüsusiyyətlərini də nəzərə alaraq, şəhər və kənd yerləri arasında ciddi bərabərsizliklərin mövcudluğunu da qeyd edə bilərik.

Bir insanın internetdən istifadə edib-etməməsi və nəyə görə istifadə etməsi hər şeydən əvvəl, onun təhsil və gəlir səviyyəsi ilə müəyyən edilir. Cəmiyyətin daha savadlı təbəqəsi, bir qayda olaraq, ən qabaqcıl xidmətlərdən olan elektron ticarətdən, onlayn maliyyə xidmətlərindən və dövlət xidmətlərindən istifadə edir. Təhsil və savadlılıq səviyyəsinin daha aşağı olduğu kənd yerlərində mobil telefonlarından bir qayda olaraq, daha çox ünsiyyət vasitəsi kimi və sosial şəbəkələrə daxil olmaq üçün istifadə olunur. Belə vəziyyət daha inkişaf etmiş rəqəmsal bacarıqlara ehtiyac duyan kənd təsərrüfatı üçün rəqəmsal tətbiqetmələrin tətbiqini çətinləşdirir. Ümumiyyətlə, kənd yerlərində smartfonların daha az yayılması, internetin baha olması və şəbəkənin əhatə dairəsinin zəif olması da kənd təsərrüfatı tətbiqetmələrinin istifadəsinə mane olur, aqrar sektora dəstək və fermerlər arasında məlumat mübadiləsinə yardım etmək üçün Facebook kimi sosial şəbəkələrin istifadəsini məhdudlaşdırır. İnformasiya mübadiləsi fermerlərə məhsuldarlığın artırılmasına, ətraf mühitə təsirlərin məhdudlaşdırılmasına və yaşayış üçün maliyyə mənbələrinin möhkəmləndirilməsinə gətirib çıxarır, təsərrüfat fəaliyyətinin aparılmasında əsaslandırılmış qərarların qəbul edilməsinə imkan verir. Mövcud texnologiyaların müxtəlifliyi, məlumat mübadiləsi baxımından standartlaşdırmanın olmaması və uyğunsuzluq həmin məlumatların fermerlər tərəfindən istifadəsinin qarşısını alır.

Texnologiyaların adaptasiyası imkanları məhduddur, əksər hallarda fərqli markalı kənd təsərrüfatı texnikasının birgə istifadəsi mümkünsüzdür və fermerlər investisiya qoyulacaq markalar arasında seçim etməli olurlar. Qərarların qəbul edilməsində fermerlərə dəstək verməyə hazır olan müstəqil məsləhətçilərin olması da vacibdir. Rəqəmsallaşma kompyuter texnologiyası ilə işləmək bacarıqlarının olmasını tələb edir. Həmin bacarıqlar əsasən rəqəmsal cihazlarla davranmağı bilməkdən və hansı nəticələrin əldə edilməli olduğunu başa düşməkdən ibarətdir. Bu baxımdan proqramları və tətbiqetmələri hazırlaya bilən insanlara ehtiyac duyulur. Onlardan təkcə oxumaq, yazmaq və hesablamaq bacarığı deyil, həm də ünsiyyət qurmaq və məlumatları manipulyasiya etmək bacarığı da tələb olunur. Bu bacarıqları olmayan əhalinin kompyuter savadlılığını operativ şəkildə artırmağa ehtiyac vardır: İKT inanılmaz dərəcədə sürətlə inkişaf etdiyinə görə biliklərin əldə edilməsi sistemi buna uyğun qurulmalıdır (UNDP, 2015).

Beləliklə də, texnologiyaya investisiyalarla yanaşı, rəqəmsal bacarıq və biliklərin inkişafına investisiya qoyuluşuna da ehtiyac artır. Bu, dünyanın bütün ölkələri üçün aktual olan və mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biridir. İKT təhsil proqramları, rəqəmsal vasitələrdən yararlanmaq üçün maliyyə imkanları mövcud olan və internetə təhlükəsiz çıxışı olan ölkələr rəqəmsal texnologiyalarla işləmə bacarıqlarının inkişafına görə ön sıradadırlar.

Düşünürük ki, aqro-ərzaq sektorunun rəqəmsallaşması əmək bazarının strukturunu və işin mahiyyətini dəyişdirəcək, fermerlərin və sahibkarların rollarını yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur edəcək və aqro-ərzaq sektoru üçün zəruri olan bilik və bacarıq səviyyələrini təkmilləşdirəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. Bakı, 2016.
2. Абалкин, Л. И. Логика экономического роста. Москва: 2019. – 228 с.
3. Аверьянов, М.А. Цифровая экономика. Трансформация отраслей. Экономические стратегии. – 2020. – Т. 18, № 8 (142). – с. 52–55.
4. Информационные ресурсы инновационного развития АПК / Д.С. Буклагин, Э. Л. Аронов, Ю.И. Чавыкин и др. // Научно-технический прогресс в сельском хозяйственном производстве: сб. науч. тр. по материалам Междунар. науч.-практ. конф. В 3 томах. Минск, 2019. – с. 78–93.
5. Сагынбекова А.С. Цифровая экономика: понятие, перспективы, тенденции развития в России. Теория. Практика. Инновации. – 2018. – № 4 (28). – с. 255–267.
6. internet resursları

*Рафаэль Сабир оглы Гусейнов
диссертант Азербайджанского Университета Кооперации*

Базовые условия и преимущества внедрения электронных услуг в сфере агробизнеса

Резюме

Целью исследования является оценка эффективности внедрения электронных услуг в национальном секторе агробизнеса.

Методика исследования. В исследовательской работе были использованы методы логического обобщения, системного подхода, анализа и синтеза, индукции и дедукции.

Прикладная значимость исследования заключается в том, что благодаря расширению использования электронных услуг значительно сокращаются временные и расточительные потери субъектов агробизнеса при их доступе к поставщикам, рынкам сбыта и партнерам. Это также может способствовать повышению их конкурентоспособности.

Результаты исследования. В результате исследования выяснилось, что уровень электронизации в Национальном Агробизнес-секторе неудовлетворителен и отстает по этому показателю от банковской, образовательной и системы здравоохранения.

Оригинальность и научная новизна исследования. Обобщены научно-теоретические положения по факторам и тенденциям развития агробизнеса, оценены необходимость и возможности применения электорализации. Научная новизна статьи в основном связана с исследованием базовых условий осуществления цифровых преобразований в сельском хозяйстве. Оказалось, что пока аграрный сектор и административно-территориальные единицы не готовы к электронизации с точки зрения необходимых знаний и технологий.

*Rafael Sabir Huseynov
dissertation of Azerbaijan Cooperative University*

Basic conditions and advantages of the application of e-services in the field of agribusiness

Summary

The aim of the study is to evaluate the effectiveness of the application of electronic standards in the national agribusiness sector.

Methodology of the study. Logic, systematic approach, analysis and synthesis, induction and deduction methods were used in the research work.

The significance of the study application is to significantly reduce the time and cost losses during the access of enterprises operating in the agribusiness sphere to suppliers, sales markets and partners due to the expansion of the use of electronic services. This can also lead to an increase in their competitiveness.

Results of the study. As a result of the study, it was found that the level of electronization in the national agribusiness sector is unsatisfactory and, according to this indicator, falls behind the banking, education and health systems.

URJ originality and scientific novelty of the study. Scientific-theoretical provisions on the factors and trends of development of agribusiness were generalized, the necessity and possibilities of application of electronization were evaluated. The scientific novelty of the article is mainly related to the study of the basic conditions for the implementation of digital changes in agriculture. It turned out that the agrarian sector and administrative-territorial units are not ready to recognize necessary knowledge and technological electronization.